

УДК 811.161.2:39(049.32)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2023.33.24>Олег Рарицький, д-р філол. наук, проф.
ORCID: 0000-0003-1941-584X
e-mail: rarytskyi_o@ukr.netКам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
Кам'янець-Подільський, Україна**ОБРАТИ НЕБО ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЯ ШЛЯХУ**[Анна Гончарик: *Вибираю це небо*. Укл. Е. Соловей. – Київ : Дух і Літера, 2022. – 280 с. ; іл.]

Книгу "Анна Гончарик: Вибираю це небо" упорядкувала літературознавиця Елеонора Соловей у пам'ять про дітей Юрка і Ганнусю, що волею долі за трагічних обставин інтервалом у пів року покинули земний світ. Вийшла вона друком у київському видавництві "Дух і Літера" в 2022 р. із присвятою дітям і задумувалася як видання камерне, розраховане на вузьке коло читачів із найближчого оточення родини. "Однак, – як зазначає у передмові Е. Соловей, – вже у процесі збирання ставало очевидним, що цей зміст ширший, виразно промовляє він і про час, у якому випало жити Ганнусі, Юркові, їхнім друзям, цілому поколінню" (с. 7). Матеріали, зібрані у виданні, здебільшого належать авторству доньки, яка впродовж життя шліфувала свій талант журналіста, професійно виростала як фахівець-медійник нової генерації.

Уперше на сторінках книги знайомимося із Ганнусею Гончарик школяркою-шестикласницею, членкинею юнкорівської студії газети "Зірка". За хронологією друку матеріалів нескладно простежити її особистісну, творчо-фахову, громадянську еволюцію. Виразно помітно, як формується індивідуальний стиль й чіткі життєві пріоритети дописувачки, як видання додатково спонукає до цілеспрямованого вибору професії. Ще підлітком вона осмислює непрості для її віку проблеми політичного вибору, мовно-національної ідентичності, рідної культури, гуманізму, людської гідності, моралі, чину й честі.

Книга "Вибираю це небо" прочитується як важливий документ епохи, оскільки тексти, представлені в ній, це не лише родинні релікти, а й вагомні артефакти недавньої минулої доби. Цілоком закономірно кваліфікувати їх як явище нефікційної прози, позаяк основні події фокусуються у площині документального матеріалу, факту. У збірці на матеріалі різночасових дописів Ганнусі Гончарик проілюстрована активна фаза виборювання Української незалежності, розвал радянської країни-монстра, входження нації в нову фазу інтенсивної боротьби за відстоювання високих цінностей і пріоритетів. Книга містить найбільш яскраві тексти, що промовисто характеризують дух часу: чорнобильська катастрофа та її наслідки, Революція на граніті, Помаранчевий майдан, Революція гідності, російсько-українська війна. Матеріали про ключові події української історії, культури та освіти медійниця висвітлює на шпальтах вітчизняних і закордонних видань "Україна молода", "День", "Рейтинг", "Українська культура", "Перехрестя", "News from Ukraine", "La nouvelle Alternative", у щотижневій передачі "У світі молоді" на українському радіо "Свобода".

Книга-пам'ять належно структурована і складається із семи розділів. Відкривається передмовою Е. Соловей, у якій окреслено віхи творчої еволюції доньки, визначено її життєві й світоглядні пріоритети, формування журналістського стилю. У самостійний розділ виокремлено різночасові газетні та журнальні публікації Ганни Гончарик, які, окрім вже зазначених, торкаються широкого спектру різнобічних питань: від молодіжної моди, стосу-

нків із батьками, музики – до проблем урбаністики, моделювання людської поведінки у посттоталітарному суспільстві, вітчизняної і світової економіки й політики. Рубриковані окремими розділами інтерв'ю із перекладачем-шістдесятником Григорієм Кочуром і політиком Юрієм Костенком; сповнений гарного гумору лист Ганнусі до мами в Америку про святкування 20-річчя брата Юрка; мережеві фейсбучні тексти; спогади друзів; есеїстичні роздуми журналістки "Про це я ще обов'язково напишу".

Із ранніх публікацій Ганнусі Гончарик у газеті "Зірка" особливо виразно прочитується життя окремої родини у глухі тоталітарні часи, що у зросійщеному Києві спромоглася зберегти національну ідентичність і передати дітям духовні й моральні цінності. Дев'ятикласницею вона написала: "Я завжди відчувала себе українкою: батьки ще змалечку прищепили мені любов до рідної землі, культури, гордість за великих людей українського народу і його героїчну історію" (с. 37). Ганнусю, як особистість, сформувалася з неординарними поглядами на життя, успішно зневажала сірість, буденність та одноманітність. Вона з батьками багато подорожує, всотує красу культурно-мистецького світу; чого лише вартий для формування самосутності щорічний літній відпочинок на Прип'яті поблизу білоруського міста Мозира в колі дисидентських родин Сверстюків, Дворків, Стусів: чи не в цій атмосфері визрівала власний погляд на небуденні речі, формувалися риси вільнодумства, кристалізувалася виразна особистісна постава. Згодом пізнає і світові обшири – Польща, Німеччина, США, Хорватія, Греція, Туреччина, Єгипет. Відмінне володіння іноземними мовами дозволяє і здобувати освіту, і працювати за кордоном. Утім, останньою можливістю Анна майже не скористалася: жити і працювати хотіла у своїй країні.

У листопадово-грудневих номерах газети "Зірка" за 1990 р. був надрукований "Литовський щоденник" авторства Ганнусі Гончарик, матеріал про їхнє із братом Юрком півторарічне перебування в Литовській на той час соціалістичній республіці в містечку Маріямполе за програмою оздоровлення дітей від наслідків ЧАЕС. На відпочинок дітей прийняла родина Казакявічусів, які не лише опікувалися ними, а й всіляко сприяли їм у пізнанні литовської культури, традицій, побуту краю. Ганнусин допис у "Зірці" набуває жанрових ознак травелога: вона описує поїздку до Каунаса, ділиться враженнями про відвідини картинної галереї, музеїв вітражів і чортів. Як "текст у тексті" прочитується її замальовка про свято пісні у Вільнюсі з незабутніми враженнями про саму подію, захоплення обрядами, костюмами, виконавською майстерністю учасників дійства.

Вартий уваги дискретний текст із цього матеріалу з описом литовського весілля, цікавий у плані аналогій із українськими весільним церемоніалом. Ритуал викупу молодої, за її спостереженнями, має схожість із українським, хоч і не позбавлений національного колориту. Увага дописувачки зосереджена на висвітленні обряду "втрата свата", який проводиться на другий день весі-

© Рарицький Олег, 2023

ля і визначається інтермедійністю постановки. Передусім йому "липове сватання", у якому роль "липового свата" виконував батько родини Казакавічусів – пан Кястутіс. За сценарієм він повинен був понести "покарання" за те, що вдавався до обману і шахрайства під час сватання молоді. Щоб спокутати вину, свату потрібно було зникнути з поля зору і в незвичний спосіб десь заховатися. У цій весільній грі невдовзі з'являється переодягнені страхополохи (дружби), які верховодитимуть пошуками свата; саме дійство супроводжуватиметься галасом і сміхом, що створює ефект комічності. "Це досить живописне видовище: рознаряджений натовп гасає навколо хати, щось кричачи і сміючись. Найбільше цінується вміння оригінально сховатися", – підсумовує юна дописувачка (с. 77).

Генологічні обриси в ранніх журналістських текстах Ганнусі Гончарик розмиті. У цих творах поєднуються різнорідні жанрові сегменти, що зумовлює їхню типологічну близькість. Жанровий синкретизм – помітна ознака індивідуального стилю Анни Гончарик. У литовському хронописі вона, наприклад, датує лише перший запис, інші тексти подаються у формі нотаток як рефлексії від пережитого й побаченого. Натомість у розповіді про свою участь у Революції на граніті "Зустрінемось біля флагштоків: мемуари шістнадцятилітньої" самою назвою дописувачка кодує спогадовий характер тексту. Проте насправді це щоденник, який супроводжується авторським коментарем. Достеменно журналістські тексти Анни Гончарик вкласти в певний жанровий канон важко: окремі з них набувають форми есе, водночас їх цілком можна зараховувати до малих прозових форм і кваліфікувати як шкіци, нариси, ескізи, етюди, замальовки.

У книзі вже у видозміненому форматі текст досвідченої журналістки Анни Гончарик переноситься у площину інтернет-дописів. Е. Соловей окремим розділом помістила фейсбучні кореспонденції доньки, які з електронного носія були трансплантовані у друкований. Ю. Завадський такі твори пропонує кваліфікувати як явище мережевої літератури. Жодних відмінностей між ними не існує, ідеться лише про способи й можливості їхнього доступу до читача. Так звані гіпермедіа в жанровому відношенні визначаються на перетині журналістикознавства та літературознавства. Серед мережевих текстів Анни Гончарик переважають травелоги, есе, нариси, замальовки, – власне ті жанри, які були в активі її ранньої творчості. Це так звана "ергодична література", яка успішно себе реалізує як у комп'ютерному середовищі, так і поза його межами.

У мережевому тексті Анни Гончарик художньо-документальні дискурси взаємопов'язані із журналістськими і становлять єдиний цілісно завершений метатекст. За датуванням фейсбучних нарративних одиниць – "текстонів" (Е. Дж. Аарсет) увесь цей масив можна кваліфікувати як щоденники або записки. Проте й така генологічна кодифікація буде неточною, оскільки природа цих творів невіддільна від мемуаротворчості, а почасті заснована й на усноповідній традиції.

За метажанровою концепцією Н. Лейдермана твори певного жанрового канону спроможні "породжувати"

"молодші" жанри, цілком здатні незалежно функціонувати в літературному середовищі. Якраз мережевий текст Анни Гончарик виразно ілюструє саме такі синтетичні утворення з ознаками щоденника, записок і спогадів, що модифікуються в жанр травелога та вже повноцінно існують як самостійна змістовоформальна єдність. Взірцем цих жанрових розгалужень є тексти "Ларнака, Кіпр, 30 листопада 2016 р."; "Молдова, наша поїздка на Проводи, 4–5 травня 2019 р."; "20 квітня 2019 р. Туреччина, Ізміт"; "10 листопада 2019 р. Stockholm, Стокгольм, Швеція". Схожі жанрові трансформації відбуваються з текстами, які, поєднавши ознаки щоденника і спогадів, видозмінюються в есе, як от "Про Сергія Шкарівського, 10 липня 2019 р. із хештегом #добра згадка" (історія Героя, що загинув під Іловайськом); "18 лютого 2019" (без назви, про виставку портретів Т. Шевченка в образах історичних осіб і героїв поп-культури на станції київського метро його імені).

Мережеві тексти у книзі представлені також і спогадами-співчуттями друзів із найближчого оточення Анни Гончарик. Завдяки їм нескладно змоделювати її імпліцитний портрет, заґрунтований на особистих якостях, рисах характеру, певних подіях із життя. Зі спогадів постає образ героїні оповіді як людини "сильної та тендітної, світлої та справжньої" (А. Лазарева, с. 211), "веселої, романтичної, відкритої" (М. Саваневський, с. 220), "розумної, рішучої, кмітливої, інтелектуалки з веселою вдачею та невичерпною фантазією" (Т. Червінська, с. 238), "завжди світлої, доброї, витонченої, інтелігентної, зі своїм особливим стилем, з тонким гумором і дзвінким сміхом, купою історій та планів на подорожі" (О. Монастирська, с. 222). Збірний портрет Анни Гончарик лише посилює непоправність втрати: "Болить навіть думати про те, що її вже немає з нами", – з гіркою зізнається Андрій Салюк (с. 247).

Видання рясно ілюстроване світлинами різних періодів життя Анни Гончарик: від допитливої дівчинки вона виростає до самодостатньої особистості. У книзі переважно фотовідбитки аматорського характеру, що сприймаються як унаочнення словесного викладення подій. Окремим блоком у вербальний контекст Е. Соловей долучає фотознімки, які віддзеркалюють, окрім родинних моментів, робочі закордонні поїздки доньки, відвідини мистецьких заходів, подорожі в Україні та поза її межми. Водночас у книзі є світлини, що сприймаються як особливо цінні релікти й артефакти недавнього минулої доби. Супроводжують вони вже згадану публікацію "Зустрінемось біля флагштоків: мемуари шістнадцятилітньої", надруковану у газеті "Молодь України" від 25 квітня 1991 р. Це фотографії з подій Революції на граніті 1990 р., які характеризують Анну Гончарик як сильну духом, цілеспрямовану юну особистість, водночас віддзеркалюють дух романтики і сподівань покоління 90-х у боротьбі за Українську свободу.

Книга "Анна Гончарик: Вибираю це небо" буде цікавою як пересічному читачеві, так і фахівцям у галузі медіа, літературознавства й новітньої історії України, може також використовуватися у процесі підготовки студентів-філологів і журналістів-початківців.

Надійшла до редколегії 18.11.22

Oleh Rarytskyi, Dr. Sci. (Philol.), Prof.
ORCID: 0000-0003-1941-584X
e-mail: rarytskyi_o@ukr.net
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine

TO CHOOSE THE SKY AS THE EXISTENCE OF A PATH

[Anna Honcharyk: I Choose This Sky. Compiler E. Solovei. Kyiv: Dukh i Litera, 2022. 280 p; il.]